

Háda Béla

Az indiai biztonság és védelempolitika alapvonalai

Ma már szinte közhelynek számít az a megállapítás, miszerint az Indiai Köztársaság minden bizonnyal a 21. századi nemzetközi rendszer egyik legmeghatározóbb tényezője lesz. Az óriási, több mint 3 287 000 négyzetkilométeren elterülő, mintegy 1,2 milliárd fős népességet elartó ország egyre növekedő potenciáljainak köszönhetően az ezredfordulóra olyan hatalmi képességek birtokába jutott, melyekkel az államok közösségének már csak igen szűk köre rendelkezik. India emelkedése – és ennek reális és lehetséges következményei – lassan a világ legtöbb országa számára ismertté és tapasztalhatóvá válnak. Ebből adódóan az elkövetkező évek-évtizedek fontos feladatának tűnik az Indiával és tágabb térségével kapcsolatos információk gyűjtése. Jelen cikkünk a dél-ázsiai óriás biztonság- és védelempolitikájának alapvető vonásait ismerteti.

A biztonságpolitikai környezet

India gyakorlatilag az 1947. augusztus 15-i függetlenné válása óta központi szerepet játszik Dél-Ázsiában. Jelenlegi kiterjedése lényegében a térséget egykor kolonizáló brit nagyhatalom szándékait tükrözi. Mint ismert, a Brit India területi felosztásának alapelveit rögzítő Mountbatten-terv egy hindu és egy muszlim állam létrehozását irányozta elő a gyarmaton. A felosztási tervet és annak végrehajtását máig sokan kritizálják, rámutatva, hogy ez az intézkedés lényegében elvetette a születendő India és Pakisztán közti tartós ellenségeskedés magvait. A terv végrehajtásának témánk szempontjából korszakos jelentőségű következményeként ugyanakkor egy olyan nagy kiterjedésű, jelentős erőforrásokkal bíró államalakulat született meg Indiai Köztársaság néven, melyhez hasonló a szubkontinens történelmében soha korábban nem létezett. Az indiai kultúrtérség ilyenformán megvalósuló állami egységé-

vel a nemzetközi rendszer olyan eleme jött létre, mely halmozódó problémái ellenére már korán kiemelt figyelemre számíthatott.

E figyelem természetesen nem kizárólag az ország méreteinek, hanem geostratégiai adottságainak is szólt. India a kínai, délkelet-ázsiai és közép-ázsiai térségek metszéspontjában helyezkedik el, jelenleg 14 103 km hosszú szárazföldi határain keresztül egyszerre érintkezik mindhárom zónával. Emellett az ország gyakorlatilag kijelöli az Indiai-óceán függőleges tengelyét. Mintegy 7000 km hosszú tengerpartja számos mélyvízi kikötőjének, haditengerészeti támaszpontjának, valamint szigetbirtokainak (Andamán-, Nicobar-, Laccadive-szigetek) felhasználásával könnyen ellenőrzést gyakorolhat az óceán északi térségének kelet-nyugati áruforgalma felett. Ez napjainkban különösen a Perzsa-öbölből a Távols-Kelet felé irányuló kőolajtranszport, valamint a kelet-ről Európába szánt késztermékek szállítása szempontjából érdekes.

Dél-Ázsia ugyanakkor az elmúlt 61 évben egyike volt a Föld háborúktól leginkább sújtott térségeinek. A harci cselekményekben gyakran India is közvetlenül érintett volt, mivel az ország függetlenné válása óta öt konvencionális háborút vívott meg. E fokozott katonai aktivitás napjainkra alábbhagyott, illetve a közép-ázsiai térség felé „tolódott”. Noha ez korántsem jelenti azt, hogy a hagyományos fegyveres konfliktusok veszélye megszűnt volna a világnak ezen a részén, a biztonsági helyzet számottevően javult az elmúlt évtized során. India biztonságpolitikai környezetét államközi szinten ma leginkább a lappangó feszültségek jellemzik, melyek „megfelelő” külső és belső feltételek kialakulása esetén elvileg bármikor a felszínre törhetnek. Közülük továbbra is a kasmíri kérdés rendelkezik a relatíve legnagyobb konfliktuspotenciállal. Az 1947–1999 között lezajlott négy indo-pakisztáni háború ellenére Kasmír ma mégsem áll oly mértékben a figyelem középpontjában, mint korábban. Az 1999. évi kargili konfliktus óta eltelt tíz évben a két ellenséges ország lényegében ugyanannak a szövetségi kapcsolatrendszernek lett a része. A korábban Iszlámábád által privilegizált amerikai és kínai partnerség ma India számára is nyitott. A nagyhatalmi kapcsolatok és az ebből adódó érdekek széles átfedései nemkívánatosá tették a két állam korábbi vitáinak újbóli kiélezését. Ennek következtében a kasmíri határvidék minden időszakos nyugtalansága ellenére India és Pakisztán között ma egyfajta bizalmatlan béke áll fenn, melynek fenntartásában, valamint a kétoldalú kapcsolatok tartós rendezésében a 2008 februárjában hatalomra került új pakisztáni kormány is érdekeltnek tűnik.

Rövid távon valószínűleg nem is Kasmír ügye jelenti a legfontosabb biztonsági

kockázatot India északnyugati határainál. Ennél sokkal problematikusabbnak tűnik, hogy a pakisztáni állami ideológiának karakteres része az India-ellenesség, ami természeténél fogva akadályozza a bízalom kialakulását és megerősödését a két társadalom között. Emellett továbbra is érzékelhető kockázatot jelent a határokon átszivárgó terroristák tevékenysége, valamint a pakisztáni állam akut válságjelenségei. Ez utóbbi fontosságát gyakran hangsúlyozzák, összefüggésbe hozva a pakisztáni államkudarc és társadalmi-területi dezintegráció rémképével, mely kockázati tényezők egész sorát hívhatja életre a régióban. Az államkudarc azonban jelen pillanatban még aligha tekinthető reális veszélynek. Pakisztán adott keretek között való fennmaradásában a térségben jelen lévő valamennyi nagy- és középhatalom érdekelt. Ez Indiára nézve is igaz, ami ez esetben leginkább a kisebbik rossz választását jelenti számára. A pakisztáni állam és fegyveres szervezetek részéről érkező kihívások ugyanis sokkalta kiszámíthatóbbnak és kezelhetőbbnek bizonyulnak, mint a különböző etnikai és ideológiai alapon szerveződő fegyveres frakciók rajtaütései és terroristatevékenysége. Emellett persze nem elhanyagolható érv, hogy Újdelhi számára is elemi érdek az afganisztáni állapotok megnyugtató (és főként fenntartható) rendezése, mely az egységes és működőképes Pakisztán nélkül aligha elképzelhető.

Kína, az északi szomszéd azonban sokkalta súlyosabb problémák forrása volt az elmúlt évtizedek során. Az indiai–kínai kapcsolatok terheltsége a gyakorlatban nem túl régi jelenség. Alapját a két ország között feszülő területi viták jelentették, melyek még a brit gyarmati terjeszkedés által kikényszerített határvonalak miatt alakultak ki. Kína vitatta Akszaj Csin és Arunacsal

Pradés Indiához tartozását, előbbit az 1962-es indiai–kínai határháborút követően ellenőrzése alá is vonta. Az indiai politikai elit általában komolyabb félelmeket táplált Kínával szemben, mint a vele szövetséges és többnyire jóval agresszívebbnek mutató Pakisztán iránt. Vélekedésüket az 1962-es konfliktus gyászosan igazolta. Bár India nem szenvedett totális vereséget, világossá vált, hogy ezúttal a gyengébb fél szerepe jutott neki. Ebből súlyos védelempolitikai konzekvenciák levonására került sor, amelyre a későbbiekben térünk ki. Itt témánk szempontjából sokkalta érdekesebb, hogy napjainkra milyen formában változott meg az indiai–kínai viszony.

Általánosságban elmondható, hogy India katonai és technológiai téren mára sokat lefaragott Kínával szembeni hátrányából. Az erőviszonyok kiegyenlítődése, és a mindkét országban eredményes nukleáris fegyverkezés a közvetlen, hagyományos katonai konfrontáció veszélyét minimálisra csökkentette. Mindez akkor is igaz, ha a vitás kérdések továbbra is megoldatlanok, csupán ideiglenesen levették őket a mindennapi politikai diskurzus napirendjéről. A két állam kapcsolatrendszerét az utóbbi években a versengés és a kooperáció sajátos egyensúlya jellemezte. Az orosz–indiai–kínai hármas együttműködés jótékony hatásaként főként gazdasági téren mélyül a partnerségük, miközben állandósult közöttük a versengés a délkelet-ázsiai és indiai-óceáni térség stratégiai pozícióiért. Kína Mianmarra és a pakisztáni Gwadar kikötőjére támaszkodva igyekszik erősíteni jelenlétét ezen a területen, ami különösen a közel-keleti és afrikai kapcsolatainak biztosítása miatt fontos a számára, India kulcspozícióját azonban aligha tudja ellen-súlyozni.

Az ország kisebb szomszédjai közül Srí Lanka közállapotai jelentik a legérzékeli-

hetőbb kockázatokat India számára. A szingaléz dominanciájú kormányzat és az északi országrész tamil felkelői között 1983 óta tartó polgárháború a kontinensen is nagy figyelmet kapott, minthogy a konfliktusnak indiai relációi is vannak. A dél-ázsiai tamil populáció legnagyobb része ugyanis India déli területein, Tamil Nadu szövetségi államban él. A jelentős történelmi és kulturális örökséget ápoló tamilok a legöntudatosabb etnikai csoportok közé tartoznak a szubkontinensen. Nemzeti mozgalmuk lényegében az ország függetlenné válása óta feszegeti az indiai egység kereteit. Önállósági törekvéseik összekapcsolódtak a Srí Lanka-i mozgalommal, nemzetközi szintre emelve a tamil problémát. Ennek kezelése érdekében Újdelhi 1987–1990 között egy le szerelési missziót is vállalt a sziget északi részén, mely végül kudarccal zárult. A kontinensen azonban (nem mellesleg Radzsiv Gandhi meggyilkolása nyomán) oly mértékben meggyengült a tamil separatista mozgalom, hogy az jelenlegi állapotában már nem fenyegeti az ország területi épségét. A polgárháború ugyanakkor továbbra is fokozott figyelmet követel Indiától, mivel állandósult a terrorizmus exportjának, valamint a szakadár mozgalmat finanszírozó illegális áruk (kábitószerek, fegyverek) forgalmának veszélye a két ország között.

Az államokhoz kötődő kockázati tényezők mellett az ország biztonságpolitikájának alakítása során komoly figyelmet kapnak a Dél-Ázsiában működő számos fegyveres szervezet gerilla és terroristatevékenysége által képviselt aszimmetrikus fenyegetések is. A 2008. november 26-án Mumbaiban végrehajtott terrorista akció világszerte felhívta a figyelmet erre a problémára, melynek itt is érdemes teret szentelnünk.

A terrorizmus Indiában

Az indiai állam biztonsági érdekeit belülről fenyegető szakadár és/vagy extrémista csoportok fegyveres tevékenysége immár évtizedek óta a helyi mindennapok realitása. Az indiai területi status quo (mint ahogy a tamilok esetében utaltunk rá) gyakorlatilag az ország megalakulása óta folyamatos vita tárgya. A különböző mértékű megváltoztatását célzó politikai mozgalmak egy része a szövetségi állami struktúra módosításával végül kanalizálhatónak bizonyult. A szélsőséges fegyveres és terroristacsoportok tevékenysége ugyanakkor máig alapvetően meghatározzák India belbiztonsági helyzetét. E szervezetek identitásuk alapján némi egyszerűsítéssel három kategóriába sorolhatók.

A *politikai extrémisták* legismertebb képviselői a naxaliták. Szélsőségesen marxista irányvonalat képviselnek, annak forradalmár, harcos ideológiáját is megfogalmazva. Nem azonosíthatók az indiai kommunistákkal, akik releváns politikai erőként ma is több szövetségi államban kormányzati tényezők. A naxaliták ma már 12 szövetségi államra terjesztették ki tevékenységüket, melyben a fegyveres akciók és a társadalmi feszültségek tudatos élezése egyaránt szerephez jut.

Az *etnikai alapon szerveződő fegyveres szervezetek* viszont többnyire nemigen érdeklődnek az indiai társadalmi problémák iránt. Ezek a csoportok általában valamilyen nemzeti cél, az esetek nagy többségében az önálló nemzeti állam megvalósítása érdekében ragadtak fegyvert. Tevékenységük ma két, egymástól igen különböző földrajzi és kulturális régiót érint a leginkább: a világszerte ismert Kasmír indiai részét, és az ország északkeleti régióját, melyet az ún. „hét nővér” államok fednek le. Ez utóbbi vidék egykor a nagy ázsi-

ai – indiai, kínai, tibeti – civilizációs térségek határterületét jelentette, ahol találkoztak politikai és kulturális hatásai. Ennek ellenére azt tapasztalhatjuk, hogy India népei között antropológiai, vallási és nyelvi szempontból is e térség őslakóit fűzi a legkevesebb szál a társadalmat alkotó többi etnikumhoz. A terület gerincét alkotó Brahmaputra völgye eleinte különleges mezőgazdasági lehetőségei miatt érdemelt figyelmet, később viszont a helyi szénhidrogén tartalékok feltárása emelte alapvető fontosságúvá Újdelhi számára. A helyi népek körében viszont nagy az elégedetlenség az indiai fejlesztéspolitikával, a különböző etnikumok politikai pozícióival, és az indoárják tömeges bevándorlásával kapcsolatban. A „hét nővér” területén ez idő szerint is több tucat kisebb nagyobb fegyveres frakció küzd az általuk képviselt etnikai csoport „nemzeti függetlenségéért”. Közöttük az Aszomi Egyesült Felszabadítási Front (ULFA), a Nágaföldi Nemzeti Szocialista Tanács (NSCN) és a Bodóföldi Nemzeti Demokratikus Front (NDFB) a legismertebbek. E fegyveres csoportok nemcsak az indiai fennhatóságot és „gazdasági kizsákmányolást” jelképező személyek és létesítmények ellen követnek el támadásokat, hanem különböző területi viták miatt egymással is harcolnak. A szakadár etnikai mozgalmaknak a gyakorlatban nincs igazán számottevő anyagi és humán bázisa, gerilla- és terrortaktikájuk miatt azonban mégis akut fenyegetést jelentenek a helyi társadalomra.

A *vallási alapon szerveződő csoportok* a többségi hindu kultúrával szemben lépnek fel. A pakisztáni területek elszakadását követően India soknemzetiségű világában a hinduizmus maradt szinte az egyetlen, a társadalom nagy részét összefűző identitásképző tényező. Az erre felépített „nemzettudat”, a hindu nacionalizmus a Bhára-

tija Dzsanaata Párt megerősödése ellenére sem tekinthető egyeduralmú ideológiai áramlatnak, látható térnyerését mégis elemi fenyegetésként élhette meg több kisebbségi csoport. Közöttük a szikhek és a muszlimok ellenreakciója keltette a legnagyobb figyelmet. A szikhek a mai indiai Pandzsáb területén helyi többséget alkotó vallási felekezett. A huszadik század ötvenes éveiben lépett fel egy frakciójuk Khalisztán, egy megalakítandó szuverén szikh állam tervével. Noha a szikh szakadárokat sikerült megfékezni, ennek Indira Gandhi miniszterelnök meggyilkolásán túl is súlyos ára volt. A hindu és szikh lakosság közti törésvonalak évtizedekre elmélyültek. Napjainkra azonban ez az ellentét valamelyest vesztett konfliktuspotenciáljából, melyhez jótékonyan járult hozzá számos nagy tekintélyű szikh személyiség nyílt kiállása az indiai egység mellett.

A muszlim–hindu relációban már közel sem alakultak szerencsésen a dolgok. Pakisztán megalakulását követően is jelentős muszlim népesség maradt India területén, amelynek gyakran kellett szembe-sülnie a többség bizalmatlanságával. A kasmíri konfliktus rendezetlensége pedig állandó hivatkozási alapja lett a felekezeti konfliktusok szítóinak. Napjainkban az indiai terroristatevékenység legnagyobb-részt a muszlim csoportokhoz köthető, melyek a Kasmír indiai „meghódításával” és a hindu sovinizmussal indokolják akcióikat. Az utóbbi években számos súlyos támadást hajtott végre a többtucatnyi azonosított iszlám terroristaszervezet. 2001. december 13-án például muszlim fegyveresek támadták meg az indiai parlament épületét, ami 14 áldozatot követelt. Legutóbb, az említett 2008. novemberi akció során szintén az iszlámista ideológia nevében csaptak le külföldi fegyveresek: a háromnapos küzdelemnek 172 ha-

lottja és kétszáznál több sebesültje volt. Az indiai titkosszolgálat mindkét esetben pakisztáni kapcsolatot feltételezett az események mögött.

Kétségtelen, hogy az indiai–pakisztáni viszony problematikája elválaszthatatlan a dél-ázsiai iszlám terrorizmus kérdésétől. Az Indiában működő muszlim terroristák legnagyobb része ugyanis külföldről, főleg Pakisztánból (esetenként Bangladesből) kap támogatást, kiképzést és felszerelést. Ennek tükrében világos, hogy az iszlám extrémizmus jelensége Újdelhi számára nemcsak belügy, hanem külpolitikai és nemzetbiztonsági probléma is. Ennek kezeléséhez azonban alig talál megfelelő partnert a régióban. A pakisztáni terroristák kiképzése mögött ugyanis többnyire nem az ország kormánya, hanem a titkosszolgálatok (*Inter Services Intelligence – ISI*) áll. A pakisztáni fegyveres erők felett azonban nem érvényesül civil kontroll, őrjátsi belső autonómiájukat nemcsak politikai, hanem gazdasági eszközökkel is képesek biztosítani. Ilyen feltételek mellett az iszlámábádi kormány nem igazán látja át a titkosszolgálatok tevékenységét, és hitelesen nem garantálhatja India számára, hogy hasonló esetek nem fordulnak elő többé. Még akkor sem, ha a jelenlegi pakisztáni vezetés alapvetően érdekelt a két állam politikai közeledésében és kiegyensúlyozott viszonyában.

Ugyanakkor a felekezeti alapú erőszak gyökereit hiba lenne kizárólag Indián kívül keresnünk. A szubkontinentális állam óriási társadalmán belül a vallási gyűlölködés már számos alkalommal vezetett súlyos zavargásokhoz. Az áldozatok száma 1947 óta több százezerre tehető, a sérültek számát és az anyagi (és kulturális) értékekben keletkezett károkat pedig szinte megbecsülni sem lehet. A konfliktusoknak természetesen sokrétű okai vannak, amit itt nem

részletezhetünk. Azonban fontos elismernünk, hogy az érintett vallásfelekezetek és államok vezetői közösen viselik a felelőséget ezek enyhítéséért.

Tény ugyanakkor, hogy gyors ütemű (bár korántsem arányos) fejlődésének és demonstratív értékű politikai és tudományos sikereinek köszönhetően az indiai rendszer ma legitimitásját és akcióképességét tekintve egyaránt erős. Ennek nyomán igen valószínűtlen, hogy az említett mozgalmak akár csak részlegesen is sikerre vihetik politikai törekvéseiket, és radikális változásokat idézhetnek elő a szubkontinens társadalmi vagy szuverenitási viszonyaiban.

Biztonságpolitikai tradíciók

Az indiai kultúra népei nemigen rendelkeznek modern nagyhatalmi hagyományokkal. Nem létezik számukra a nagyságnak és kiválóságnak olyan típusú ideológiája sem, mint amilyen például a kínai állam önmeghatározásához sok évszázadon át alapot szolgáltatott. A gyarmati korszak tapasztalatai mély nyomot hagytak a politikai gondolkodásban is, aminek következtében India máig elutasítja a nemzeti érdekek birodalmi szemléletű érvényesítését. A birodalmi gondolkodásnak a társadalom soknemzetiségű felépítése és történelmi tapasztalatai sem kedveznek, így természetes, hogy a mai India más dimenziókban keresi hatalmi politikájának eszmei alapjait.

Autentikus indiai biztonságpolitikáról természetesen csak a függetlenség kikiáltását követően beszélhetünk. A fiatal köztársaság önálló biztonságpolitikájának doktrinális alapelemei az önerőre támaszkodás, az „el nem kötelezettség”, az antiimperializmus, valamint más államok szu-

veritásának és területi integritásának tiszteletben tartása volt. Ezek természetesen egymással összekapcsolódó elméleti keretet alkottak, ezért e ponton érdemesnek tűnik röviden értékelnünk őket:

Az *el nem kötelezettség* a hidegháború évtizedeiben az indiai külpolitika legismertebb alaptörekvése lett. Az *el nem kötelezettség* 1955-ben indult mozgalmának szilpos tagjaként a dél-ázsiai állam a harmadik út létezését hirdette, és igyekezett távolságot tartani a két szuperhatalom által létrehozott politikai-katonai tömböktől. Noha az „el nem kötelezettség” igyekeztek tompítani a bipoláris korszak számukra káros tendenciáit, az adott világrend logikája alól alapjában véve mégsem vonhatták ki magukat. Dél-Ázsia is a szuperhatalmak versengésének játékkerévé vált. Ez Indiát is választás elé állította, aminek az 1971 augusztusában húsz évre megkötött szovjet–indiai együttműködési szerződés lett az eredménye. Fontos azonban, hogy ez nem tartalmazott olyan jellegű katonai kötelezettségeket, mint például a Varsói Szerződés. India nem lett szovjet csatlós, státusára pedig a hidegháború végéig nagy figyelmet fordított. A partnerség hozadékeként a hadsereg nagy mennyiségű szovjet fegyverzetet és hadianyagot kapott, melynek segítségével jelentősen nőtt az ütőképessége. Ezek a tranzakciók alapozták meg az indiai fegyveres erők máig jellemző orosz haditechnikai arculatát, melynek fenntartásához a kilencvenes évek során felújított orosz–indiai együttműködés is hozzájárult. A szovjetbarátság jelentősen csökkentette az „el nem kötelezett” politika hitelét, India adott helyzetében azonban a legrealisabb alternatívának számított. Napjainkban e tradíció jelentősége akkor mérhető fel, amikor a mai India több lábbon álló nagyhatalmi kapcsolattrendszerével vetjük össze.

Az *antiimperializmus* és az ezzel a huszadik század második felében összekapcsolódott antikolonializmus egyszerre számít a gyarmati sorból felszabadult népek morális imperatívuszának és reális biztonságpolitikai igényének. A nyugati hatalmak politikai és katonai jelenlétének elutasítása a térségben nem csak ideológiai megfontolás volt, hanem az ország biztonsági komfortérzetét is növelte. A hidegháború időszakában ez azt is jelentette, hogy India nem kívánt a szuperhatalmak esetleges katonai konfrontációjának terepül szolgálni. E hagyomány mind a mai napig nagy elismertségnek örvend az egykori „harmadik világban”, és ha India képes ezt a beépíteni nagyhatalmi szerepei formáló politikai alapelvei közé, kétségkívül jobb esélyekkel fogadtathatja azt el a világ legnagyobb részén. Nem mellesleg az ország máig kerüli a túl erős elköteleződést bármelyik nagyhatalmi partnere iránt.

Más államok szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartása a nemzetközi érintkezés egyik legfontosabb alapelve. India relációjában ennek megerősítése a Pancsa Sila néven ismertté vált indiai–kínai közös nyilatkozat formájában 1954. június 28-án külön is megtörtént. A Pancsa Silán alapuló biztonságpolitikai szemlélet Dzsaváharlál Nehru miniszterelnök elmélete volt, és alapvető politikai törekvése máig érvényes. Magyarozatához ugyanakkor vissza kell nyúlnunk a szeparatizmus és politikai extrémizmus korában már részletezett problémájához. A számos etnikai és vallási konfliktus belső feszítő ereje miatt ugyanis az ország kezdetektől fogva elemi fenyegetésként azonosította a külső beavatkozás lehetőségét, mely – támogatva területén a szakadár törekvéseket – India kormányozhatatlanná válásának és felbomlásának veszélyét hordozta. A „belső ellenség” külső támo-

gatásának képzete évtizedeken át az indiai stratégiai gondolkodók legsötétebb félműveinek forrása volt. Noha a különböző vallási és etnikai csoportosulások szecesszionista törekvéseinek egy részét sikerült visszaszorítani, a probléma továbbra is az indiai mindennapok része. A jelenleg az ország társadalmának korábban említett adottságait figyelembe véve nem rendkívüli, de sikeres kezelése továbbra is feltételezi India eredményes önvédelmét a széthúzó erőket támogató külső beavatkozással szemben. Mindez az indiai nemzetbiztonság várhatóan távlatilag is legmeghatározóbb problémáinak egyike marad.

Az önerőre támaszkodás, különös tekintettel annak katonai dimenziójára, a semleges politika egyik lényeges komponense lett volna, de a gyakorlatban csak igen részlegesen valósult meg. India erőfölényére támaszkodva többé-kevésbé képes volt ellensúlyozni azt a hátrányt, mely abból fakadt, hogy nem voltak a térségben olyan potenciális katonai szövetségesei, amelyek hatékonyan tudták volna támogatni honvédelmi erőfeszítéseit. Ezen a téren az önállóság nem csak cél, hanem egyenesen kényszer volt, és bizonyos tekintetben máig az. Ugyanakkor az ország saját forrásokból évtizedekig nem volt képes fegyveres erőinek technikai igényeit megfelelően kielégíteni. A bipoláris korszak politikai közegében ennek külső pótlása nehezen volt megoldható anélkül, hogy annak ne lett volna az egyik vagy másik hatalmi tömb mellett szóló politikai üzenete. India – mint említettük – az Egyesült Államok térségbeli politikáját is mérlegelve a szovjet technológiai import mellett döntött, ugyanakkor folyamatosan erősítette saját hadiipari kapacitásait is. Ennek eredményeképpen napjainkra az ország harckocsik, szállítójárművek, könnyű és nehézfegyverzet, rakéták, hadihajók és lé-

gi technika tekintetében is önálló gyártási lehetőségekkel rendelkezik. Bár az orosz technológia alkalmazása továbbra is széles körű, a hazai potenciálok segítségével a modern hadigépezet egyre több igénye elégíthető ki „határokon belül”. Ez természetesen nem jelenti szükségképpen az indiai–orosz, vagy a gyorsan fejlődő indiai–nyugati katonai kapcsolatok gyengülését, de mindenképpen csökkenti az ország kiszolgáltatottságát egyik vagy másik beszerzési forrásával szemben, és hadiipari oldalról is megerősíti újonnan formálódó nagyhatalmi szerepét.

E nagyhatalmi szereplehetőség új minőségű helyzetet teremt. Az említett „tradicionális” elemek mellett az utóbbi két évtizedben – részben a bipoláris rendszer megszűnésének, részben pedig saját fejlődésének köszönhetően – egyre tágult az indiai biztonságpolitika horizontja. A korábbi erőteljesen defenzív, a szűkebb régió folyamataira koncentrááló alapállást napjainkban fokozatosan felváltja a globális érdekérvényesítés igénye. A nehru biztonságpolitikának még az „öt alapelv” képezte a fundamentumát, kudarca azonban már az 1962-es háborúval bizonyossá vált. Felülvizsgálatára azonban csak a miniszterelnök 1964-ben bekövetkezett halála után kerülhetett sor. Ekkor fogalmazódott meg a Gandhi család militáns gondolkodású hívei részéről az aktívabb hatalmi politizálás programja, de a gyakorlatban ez az évszázad végéig nem léphetett túl a regionális hatalmi szerepen. A folyamat az 1996-ban kormányra jutott hindu nacionalista Bháratija Dzsanata Párt regnálása alatt erősödött fel, és azóta folyamatosan Újdelhi stratégiai törekvéseinek egyik legfontosabb eleme, amely mellett a 2004-ben hatalomra került kongresszista kormányzat is hitet tett. Ennek nyomán, noha a fegyveres erők bevetési lehetőségeiket

tekintve többnyire még mindig csak a szűkebb régióban képesek demonstrálni az ország erejét, a politika és a katonai fejlesztések szintjén is folynak a szélesebb szerepvállalás előkészületei. Ennek logikája szerint értékelhetjük (egyebek mellett) a nagyarányú flottafejlesztést, mely India világtengereken való jelenlétét erősíti, a nagy publicitást kapott űrprogramot, amely távlatilag a műholdas megfigyelés és navigáció globális szintű lehetőségét teremtheti meg, a kiemelkedő nemzetközi katonai jelenlétet, vagy természetesen az ENSZ BT állandó tagsági státusáért folyó diplomáciai offenzívát is. Az elmúlt évek során egyre inkább kikristályosodott e hatalmi építkezés megfelelően kommunikálható eszmei háttere is. Ennek céljára leginkább a széles körű nemzetközi felelősségvállalás bizonyult alkalmasnak, melynek érdekében a világ legnépesebb demokráciája jelentős áldozatokat vállal. Minthogy azonban az ország gazdasági téren nem képes nagyhatalmi szerepet játszani, törekvéseit demográfiai és geostratégiai adottságaival és kiemelkedő katonai potenciáljával igyekszik alátámasztani.

Az indiai fegyveres erők

Az Indiai Köztársaság napjainkban Kína után a világ második legnagyobb létszámú hadseregét tartja fenn. Békeidőben mintegy 1,3 millió fős élőerejét szükség esetén egy nagyjából ugyanekkora, azonban mozgósítható tartalék egészíti ki. Az országban a hagyományos fegyveres erők mellett tucatnál több félkatonai jellegű szervezet is működik az állam felügyelete alatt, melyeknek az állománya erősen változó, de sok éves tapasztalat szerint stabilan egymillió fő felett van. A paramilitáris

alakulatok területvédelmi, polgári védelmi és határellenőrzési feladatok ellátásában segítik a hadsereget. A fegyveres erők szervezésének alaptézisei a brit mintákat követik. Az aktív állomány teljes egészében önkéntes, a professzionalizáció nemzetközi összehasonlításban is magas fokú. A haderő teljes szerkezetét, kiképzését és felszerelését – a szubkontinens klimatikus és természeti viszonyait szem előtt tartva – a legkülönbözőbb környezeti feltételek mellett is sikeres művelési tevékenység érdekében állítják össze. Haderőnemi felépítését tekintve (hadsereg, légierő, haditengerészet) hagyományos képet mutat. Sok más egykori gyarmattal ellentétben Indiának nem kellett a nulláról kezdenie fegyveres erőinek szervezését. A függetlenné váláskor ugyanis az infrastruktúra és a szervezeti alapok tekintetében már sok minden készen állt. A második világháború alatt pedig – a kiemelt veszélyeztetettség miatt, melyet a japánok burmai hadműveletei idéztek elő – különféle beosztásokban mintegy 20 millió indiai állt fegyverben. Az indiai katonák egy része komoly hadszíntéri tapasztalatokat is szerzett a britek burmai, közel-keleti és észak-afrikai hadműveletei során. Ennek eredményeképpen a szerveződő fegyveres erők állományának feltöltése sem bizonyult megoldhatatlannak. Ehhez persze hozzájárult az is, hogy Indiában aránylag magas a presztízse a katonai pályának, különösen azon népcsoportok (pl. szikhek, rádzsputok) fiataljai körében, amelyeknek a kultúrájában a harci hagyományok kiemelt szerepet játszanak.

Az indiai fegyveres erők felett ma többé-kevésbé hatékony politikai kontroll érvényesül. Ez természetesen nem felel meg minden tekintetben az európai mintájú civil kontrollnak, mivel a katonai elitnek – Ázsia több országához hasonlóan – igen

jelentős politikai befolyása van. Indiában azonban közel sem beszélhetünk a fegyveres testületek olyan mértékű autonómiájáról, mint Pakisztánban. Mindent egybevetve az indiai politikai és katonai elitcsoportok kapcsolatai rendezettebbek és kiegyensúlyozottabbak, mint sok más ázsiai országban.

Az ország deklarált nemzetbiztonsági törekvéseinek alapját többnyire hagyományos elemek képezik. A fegyveres erők elsődleges feladata az ország határainak, területének és polgárainak védelme a külső fenyegetéssel szemben. A hadseregnek karhatalmi funkciói is vannak: a védelmi célok között a törvényes rend és az alkotmányos berendezkedés megóvása is szerepel. A speciális biztonságpolitikai viszonyokra utal, hogy külön hangsúlyt kap az állampolgárok védelme a nukleáris fenyegetéssel, a terrorizmussal és a militanizmussal szemben. Újdelhi ugyanakkor hitet tesz a párbeszéd és a kölcsönös együttműködés előmozdítása mellett a környező államokkal, és hangsúlyozza a biztonságpolitikai kapcsolatok fejlesztésének szándékát a világ nagyhatalmaival is. Noha Dél-Ázsia nuklearizációja elvben minimálisra csökkentette a *kiterjedt*, hagyományos fegyveres konfliktusok esélyét a három egymással szomszédos atomhatalom között, az indiai hadsereggel szemben máig alapvető elvárás, hogy szükség esetén képes legyen feltartóztatni a pakisztáni és a kínai fegyveres erők támadó hadműveleteit. A rendelkezésre álló képességek alapján ez a cél elvben megvalósult. A térben és a felvonultatott erők tekintetében *korlátozott* hagyományos konfliktusok kialakulása azonban továbbra sem zárható ki. A kargili háború tapasztalatai alapján ugyanis az indiai stratégiák arra a meggyőződésre jutottak, hogy a jövőben lehetségesek olyan alacsony intenzi-

tású összecsapások az indiai és pakisztáni erők között, melyek még nem lépik át a nukleáris fegyverek bevetéséhez szükséges ingerküszöböt, de már elérhetőek általuk a célul kitűzött politikai eredmények. A 2004. április 28-án nyilvánosságra került indiai katonai doktrína ezt a koncepciót változolja, egyben változásokat kezdeményez a csapatok összetételében, diszlokációjában és vezetésében.

Az alkotmány rendelkezései értelmében Indiában is az államfő a fegyveres erők főparancsnoka, a gyakorlatban azonban a kormány hatáskörébe tartozik a hadsereg irányítása. A nukleáris fegyverek feletti ellenőrzést a miniszterelnök gyakorolja. A három haderőnem vezérkarai főnökeinek konzultációs fóruma a Vezérkari Főnökök Bizottsága. Ennek elnöki posztját a három vezérkarból rotációs módszerrel töltik be. A VFB amellet, hogy segít rendezni a haderőnemek együttműködéséből adódó különböző kérdéseket, miniszteri tanácsadó testületként is működik. A bizottság elnöke egyben a 2001. október 1-jével felállított Integrált Védelmi Vezérkar (IVV) vezetője is, melynek a vezérkarok napi kapcsolatának szakmai biztosítása, a legfelsőbb szintű védelmi tervek kidolgozása, valamint a speciális programok ellenőrzése a feladata. A haderőnemi vezérkarok felettes szerveként közvetlenül a kormánytól fogadja az utasításokat.

Szervezeti tekintetben mindhárom haderőneme regionális felépítésű. A szárazföldi erők egységeit hat, a légierőt öt, míg a flottát négy regionális parancsnokság alárendeltségébe osztották. Mellettük haderőnemenként speciális parancsnokságok (logisztikai, kiképző, stb.) is működnek.

A haderő széles pénzügyi mozgástere immár évtizedes hagyománynak tekinthető, melyet a nagyhatalmi ambíciókból következő állandó fejlesztési kényszer is erő-

sít. Az Indiai Köztársaság a több éves átlagot figyelembe véve GDP-jének mintegy 3-4 százalékát költötte közvetlenül fegyveres erőire, ami reálértéken a világ egyik legnagyobb katonai költségvetésének felel meg. A források megoszlásánál még napjainkban is feltűnő a szárazföldi erők felülreprezentáltsága. A 2008. statisztikai évben az előirányzott védelmi költségvetés 46, 62 százaléka jutott a hadseregnek, míg a légierő 28,53, a haditengerészet pedig 18,47 százalékban részesedett belőle. A fennmaradt összeget egyéb célokra (főként kutatás-fejlesztésre) használták fel. A hadseregnek van messze a legnagyobb személyi állománya és tartaléka a három haderőnem közül. Az utóbbi években azonban új lendületet kapott a légierő és a flotta fejlesztése, amit a nagyhatalmi potenciál kiépítésén túl az öregedő eszközállomány cseréje is indokol.

Az indiai fegyveres erők technikai arculata egészen a legutóbbi időszakig a kelet-európai országok hadseregeire emlékeztetett. A szovjet technika dominanciája az említett 1971-es szerződés nyomán vált jellemzővé, és különösen a repülőeszközökben, la égvédelmi fegyverzetben és a páncélos eszközökben szembetűnő. A világ egyik legnagyobb légierőjének számító indiai légierő több mint 1000 hadrendben tartott vadászpülőgépeinek ma mintegy fele elöregedett. Különösen az 1963 óta beszerzett 450 MiG-21-es, és az 1981 óta használt 120 MiG-23-as műszaki állapotával vannak problémák. Pótlásukra a légierő 1997 óta Suhoj-30-asokat, 2001 óta pedig hazai gyártású LCA gépeket vásárol.

A haditengerészet fejlesztését a légierőnél erősebben motiválják a hatalmi ambíciók. Jelenleg a műveleti képességek tekintetében Oroszországon kívül Indiáé Ázsia legkitűnőbb tengeri hadereje. E flot-

ta biztosítja a dél-ázsiai óriás vitathatatlan dominanciáját a Bengáli-öbölben, és állandó, erős jelenlétét az Indiai-óceán északi térségében a Hormuzi-szorostól a Malaka-szorosig. A flotta képességeinek bővítésénél jól láthatóan kiemelt szerepet játszik a hajóegységek rakétafejverzettel való ellátása, valamint a repülőgép-hordozók hadrendbe állítása. Az indiai haditengerészet jelenleg legnagyobb harcértékű egysége az 1959-ben vízre bocsátott, 23 900 tonna konstrukciós vízkiszorítású INS Viraat közepes repülőgép-hordozó. A hajó az egykori brit HMS Hermes átépített változata, és sokáig a flotta legféltettebb kincsének számított. Az egység elöregedése és a haditengerészet képességeinek fejlesztése motiválta a további repülőgép-hordozók beszerzését. Ennek eredményeképpen vásárolták meg Oroszországtól az Admiral Gorskov 41 500 tonna konstrukciós vízkiszorítású, Kijev osztályú flottarepülőgép-hordozót. A jóval fiatalabb (1987-es) hajó hadrendbe állításával jelentősen nő az indiai haditengerészet ütőképessége, a tervbe vett további repülőgép-hordozók beszerzésével pedig az ország katonai jelenléte a világtengereken egyike lehet a legerősebbeknek. A Föld legnépesebb demokráciájának hadigépezete azonban rendelkezik egy jóval nagyobb nemzetközi érdeklődést kiváltó tulajdonsággal is. Ez a nukleáris csapásmérés lehetősége.

India nukleáris képességei

Az Indiai Köztársaság katonai célú nukleáris programját eredetileg nem kifejezetten a nagyhatalmi ambíciók hívták életre. Az 1962. évi indiai–kínai háború nyomán bizonyossá vált, hogy az északi szomszédal szemben az ország honvédelmi képessé-

gei nem kielégítőek. A Kína törekvéseihez kötődő, eredetileg sem csekély biztonságpolitikai aggodalmakat pedig csak fokozta, hogy két évvel a határkonfliktus lezárását követően, 1964. október 3-án a kommunista állam az atomhatalmak sorába emelkedett. Az adott feltételek mellett a Kínával szembeni legmagasabb biztonsági garanciát a nukleáris eszközök birtoklásától lehetett remélni. E megfontolás vezetett az eredetileg békés célú indiai atomprogram militarizálásához. Az eredmény 1974-ig váratott magára: ebben az évben hajtották végre az első sikeres nukleáris robbantást a „Mosolygó Buddha” névre keresztelt kísérleti bombával. India tehát a hetvenes évek óta képes atomfegyverek előállítására, azonban még hosszú volt az út a bevezethető nukleáris robbanófejek gyártásához. A program folytatását a kísérlet rossz nemzetközi fogadtatása és a hetvenes évek belpolitikai problémái is hátráltatták, új lendületet végül 1987-ben, Radzsiv Gandhi miniszterelnöksége alatt kapott. A múlt század kilencvenes éveinek elejére az indiai gazdasági reform sikerének egyik alapfeltétele volt a külföldi támogatás és a nyugati nagybefektetői körök bizalma. Ennek biztosítása érdekében Újdelhi kerülte a Nyugat éles kritikáját kiváltó nukleáris fegyverkutatások témáját. A legutóbbi fordulatot a már említett Dzsana Párt kormányra jutása hozta el, mely stratégiai törekvéseinek egyik pilléréként kezelte az indiai nagyhatalmítás programját. A kínai segítséggel folyó pakisztáni nukleáris fegyverkezés pedig olyan stratégiai kényszerhelyzetet teremtett, mely nyomós érvekkel igazolta a „hindu atombomba” igényét. Ennek nyomán India végül 1998. május 11–13-án deklarálta nukleáris képességeit öt egymást követő, sikeres kísérlettel. Minthogy az ország nem csatlakozott a nukleáris fegyverkezést korlátozó

egyezményekhez, ezzel nem sértette meg a nemzetközi jogot.

Sajátos vonása azonban a folyamatnak, hogy az eleinte kifejezetten a kínai fenyegetéssel szembeni védekezés céljából útjára indított fegyverkezési program valós eredményei megszületésükkor már leginkább egy hatalmi politikai koncepciót szolgáltattak. Az indiai nukleáris doktrína ugyanakkor megőrizte a defenzív logikát, mely a történetek nemzetközi elfogadtatásának is egyik alapfeltétele volt. Atal Bihari Vadzsapáji miniszterelnök már 1998. december 15-i parlamenti beszédében körvonalazta hazája nukleáris doktrínáját. Ennek fontos, máig hatályos pontjaiként említhetjük, hogy India nem mér első csapást senkire, és nem alkalmaz nukleáris fegyvereket ilyen eszközökkel nem rendelkező országokkal szemben. Ezzel párhuzamosan a miniszterelnök hitet tett a nukleáris technológiák és alapanyagok felhasználásának és esetleges továbbadásának szigorú ellenőrzése mellett. A koncepció végleges változata kiemeli a magas szintű elrettentés szükségességét, ugyanakkor kifejezi azt is, hogy India a nemzetközi béke, stabilitás és prosperitás fennmaradásában érdekelt. Emellett – fenntartva az imént említett két önkorlátozó elemet – megfogalmazza a hiteles elrettentéshez szükséges feltételeket is. Ez utóbbi többszörös hangsúlyozása nem meglepő, hiszen az atomfegyver Dél-Ázsiában is inkább politikai, mintsem katonai eszköz, háborús felhasználása tehát kifejezetten nem kívánatos. Ennek ellenére – részben a fentiek érdekében is – természetesen kialakították az új eszközök alkalmazásának szervezeti feltételeit, és a nukleáris csapatok irányítására felállították a Stratégiai Nukleáris Parancsnokságot.

Az 1998. évi kísérletek óta eltelt évtized során néhány száz robbanóeszköz készítő-

se mellett a bevetési képességek terén is jelentős eredmények születtek. Az indiai légierő MiG–27, Jaguar, Mirage 2000 és Szuhoj–30 repülőgépei is alkalmasak nukleáris fegyverek légi alkalmazására. A hiteles elrettentés kulcsa a második csapás mérés képessége, tehát az a lehetőség, hogy India képes legyen egy területét ért nukleáris csapásorozatra hasonló erővel válaszolni. A második csapást a leghatékonyabban a haditengerészet mérheti, ezért napirendre került a hajóegységek nukleáris fegyverekkel való felszerelése is. A legnagyobb stratégiai távlatokkal azonban a ballisztikus rakéták még 1983-ban indult fejlesztési programja kecsegtetett. Ennek eredményeképpen ma már kis (Prithvi) és közepes hatótávolságú (Agni) rakéták számos típusa áll hadrendben, és záró szakaszába érkezett a 12 000 km hatótávolságú Surya interkontinentális rakéta tesztelése is. A teljes egészében hazai tervezésű rakéták rendszerbe állításával napjainkra India szárazföldi és tengeri telepítésű hordozóeszközökkel is rendelkezik.

Mindezek mellett az ország 2005 óta sikeres tesztekkel hajt végre rakétaelhárító rendszerekkel, és folyamatos a Shaurya felszín–felszín rakéták, és a tengeralattjáróról indítható Sagarika rakéták kísérleti tesztelése is. Rendszeresítésük a következő évtizedben várható. Az utóbbi években India jelentős sikereket ért el a korábban igen nagy nemzetközi ellenszenvet kiváltott fegyverkezési program elismertésében is. Az ország stratégiai jelentősége az Egyesült Államokat és Oroszországot is jól érzékelhetően nyitottabbá tette Újdelhi szempontjaira. Ennek jelentősége különösen a 2001. szeptember 11-ét követő amerikai külpolitikai törekvések összefüggésében nőtt meg. Washington egyre erősebben számít Indiára a közép-ázsiai térség stabilizálásáért tett erőfeszítéseiben és Irán

féken tartásában. A szoros szövetség érdekében késznek mutatkozott elismerni a dél-ázsiai hatalom nukleáris státusát is. Erre 2006. március 2-án került sor, mikor George Bush és Manmohan Szingh aláírta az amerikai–indiai nukleáris együttműködésről szóló egyezményt. 2008. december 5-én megszületett az orosz–indiai nukleáris egyezmény is, mely nem sokkal követte a hasonló francia–indiai megállapodást. Ezzel 2008. végére India gyakorlatilag a világ hatodik elismert atomhatalmává vált.

Záró gondolatok

Az ország adottságai már évtizedekkel ezelőtt valószínűvé tették, hogy amennyiben meg tudja őrizni területi épségét, és stabilizálni tudja társadalmi-politikai viszonyait, jelentős szerep várhat rá a világpolitika színpadán. E szerep teljes betöltését a hidegháború végével a nemzetközi kapcsolatokban bekövetkezett alapvető változások teszik lehetővé számára. Az elmúlt évtized jelentős erőfeszítései a katonai fejlesztések és a diplomáciai építkezés terén is meghozták eredményüket. A dél-ázsiai hatalom igényeit a világ egyre több országában ismerik, nemzetközi szerepvállalásait pedig nagy megbecsülés övezi. Amennyiben a hadászati ballisztikus rakéták és az új repülőgép-hordozó hadrendbe állítása a közeljövőben megtörténik, In-

dia katonai szempontból a világ élvonalába kerülhet. Ehhez nagymértékben hozzájárul nukleáris státusának elismertsége is. Ez azonban a globális hatalmi pozícióhoz még aligha elég. Az ország politikai önprojekciós képességét komolyan csökkenteni, hogy gazdasági eszközökkel nem tudja alátámasztani nagyhatalmi programját. India, noha a világ ötödik legnagyobb értékű GDP-jével rendelkezik, a társadalom általános állapotát tekintve még mindig igen szegény ország, és ezen a téren a gyors fejlődése dacára belátható időn belül nem várható változás. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagsági státusáért folyó küzdelem kimenetele is bizonytalan. Az ENSZ reformjának szükségességét elvben szinte mindenki elismeri, de a jelenlegi öt állandó BT-tagsággal rendelkező államot legfeljebb csak kérni lehet arra, hogy ossza meg privilégiumait más, a nemzetközi biztonság fenntartása szempontjából alapvető szerepet játszó hatalmakkal. Indiának (akárcsak a többi állandó tagságért folyamodó országnak) csak akkor van reménye célja elérésére, ha meggyőzően és felelősséggel képes betölteni a nemzetközi stabilitás tényezőjének szerepét. Ilyen helyzetben különösen fontos, hogy az indiai politikai és katonai elit kerülje a kalandorvállalkozásokat, és hosszú évek munkájával képes legyen kiszámítható, felelős stratégiai kultúrát társítani országára növekvő ereje mellé. ■

Irodalom

- Theran, Prabhu: *Defence Policy of India – Nehru to Manmohan*. New Delhi, 2005, Batra.
- Raj Nayar, Baldev: *India and the Major Powers After Pokhran II*. Har-Anand Publications, 2001.
- Paul T. V. – Raj Nayar, Baldev: *India in the World Order – Searching for Major-Power Status*. Cambridge, 2003, Cambridge University Press.
- Németh Iván: Az orosz–indiai–kínai háromoldalú együttműködés. *Külügyi Szemle*, 2007. 4. szám, 123–139. o.

Balogh András: A nemzeti kérdés Indiában. In Balogh András (szerk.): *Nemzet és nacionalizmus*. Budapest, 2002, Korona.

Kulcsár Kálmán: *India, az útkereső birodalom*. Budapest, 2008, Akadémiai.

Kundu, Apurba: *India's National Security under the BJP/NDA: „Strong at Home, Engaged Abroad”*. European Institute for Asian Studies (EIAS), June 2004.

Annual Report 2007–2008, Ministry of Defence, Government of India, 2008.

Ashraf, Tariq M.: Doctrinal Reawakening of the Indian Armed Forces. *Military Review*, November–December 2004, 53–62. o.

The Constitution of India. <http://indiacode.nic.in/coiweb/coifiles/part.htm>.

Csicsmann László: Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában. Az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón. *Kül-Világ*, 2004. 2. szám, 1–26. o. <http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/02/csicsmann.pdf>.

Burgess, Stephen F.: India's Emerging Security Strategy, Missile Defence, and Arms Control. Institute for National Security Studies, *Occasional Paper* 54, June 2004.